

“Social Democrat” Register 2011

Arif Halilođlu

Kitap Eleřtirisi

Socialist Register 2011: Bu Defaki Kriz

Yordam Kitap, İstanbul, 2011

Haz. Leo Panitch-Greg Albo-Vivek Chibber

Çev. Umut Haskan

İnsan toplumlarını ve onun tarihini anlamak için en gelişmiş bilim olan Marksizm, içinde bulunduğumuz krizi anlama konusunda da en iyi pusuladır. Buna rağmen, Marx’ın dışında, kapitalizmin istikrarsızlığına ve krizlere vurgu yapan çeşitli teorisyenlerin sosyalistler üzerindeki etkisinin azımsanmayacak seviyede olduğunu söyleyebilirim. Söz konusu teorisyenler arasında ise Keynes, gerek krizin açıklanmasında gerekse yapılan siyasi çıkarımlardaki etkisi itibariyle diğerlerinden farklı bir yere sahiptir.¹ Keynes’ten önce, Marksistler arasında eksik tüketimci bir damarın mevcut olması ve 1929 Buhranı sonrası sermaye birikim koşullarındaki değişimin 1970’lere

¹ Sosyalist solda Keynes’in etkisinin en olgun ifadesi *Monthly Review* ekolünde bulunabilir. Eleştireceğim yayının ABD’de *Monthly Review Press* tarafından basılıp dağıtıldığını da belirtiyim.

kadar sürecek bir genişleme dalgasını mümkün kılması, sosyalist solda Keynesçi politikalarla ilgili bir mistifikasyonun oluşmasına yol açtı. Kuşkusuz aradan geçen zaman, söz konusu mistifikasyonun farkına varılması için sosyalistlere yeterli olgusal tecrübeyi sundu. Fakat burada ele alınamayacak nedenlerle sosyalistlerin bir kısmının içinde bulunduğu “umutsuzluk” hâlinin onları daha “**gerçekçi**” arayışlara itmesi, günümüz sosyalist solu içinde reformizmi yeniden üreten faktördür. Nihayetinde “gerçekçi” arayış içinde olanlar, somut gerçekliği kavrayamayıp yüzeydeki görüntülerle yetindiklerinden gelecekle ilgili siyasi çıkarımlarında **ütopyalara** sarılmaktalar.

Benim eleştireceğim kitabın ismi başlıktaki gibi değil tabi ki. Asıl ismiyle *Socialist Register 2011: Bu Defaki Kriz*², pusulasını şaşırılmış ve bu defaki krizi anlayamamış bir kitap. Bir derleme olan kitap, 15 ayrı makaleden oluşmasına rağmen krize olan yaklaşım ve çıkarılan sonuçlar itibariyle belli bir bütünlüğe sahip. Yazarlar arasında ilk anda dikkatimi çeken isimler Leo Panitch, Anwar Shaikh, Alfredo Saad-Filho ve Noam Chomsky oldu. Açıkçası kitabı ilk elime aldığımda, yazarların arasında Anwar Shaikh’in da olduğunu görmek bende olumlu bir izlenim yaratmıştı. Ama ne yazık ki, Marksizm içindeki eksik tüketimci eğilimlere karşı, krizlerin asıl Marksist açıklamasının “kâr oranının düşme eğilimi yasası” olduğu görüşünün en sıkı savunucularından birinin derlemedeki genel eğilime ayak uydurduğunu görünce hayal kırıklığına uğradım.

Teorik kıtlık ve kavrayışsızlık

Bu Defaki Kriz’in içeriğinin referans noktası olarak alınması gereken Marksizmin geleneksel çerçevesi ile uyumlu olmasını bekleyişimin tek sebebi katkıda bulunan yazarların geçmişleri ya da kitabın ön ismindeki “socialist” ibaresi değil. Bakın editörler, önsözde, solun zayıflığını net bir biçimde kavraması gerektiğini belirttikten sonra ne diyorlar:

Solu canlandırmayı hedefleyen her şey, hiç kuşkusuz krizin yeterli bir çözümlenmesini, siyasi ve ekonomik boyutları çerçevesinde bünyesinde barındırmak zorunda. Bu noktada, krize yol açan istikrarsızlıklara ve krizin kendisine yönelik çözümlenmeleriyle **Marksist ekonomi politik** öne çıkıyor.³ (vurgu bana ait)

2 *Socialist Register* 1964 yılından bu yana var olan yıllık bir yayındır. *Socialist Register*’ın son dört sayısı *Yordam Kitap* tarafından basılmış olup, 2011 yılına ait *Bu Defaki Kriz* ise 47. sayıdır.

3 *Socialist Register* 2011: *Bu defaki Kriz*, s.12

Buradan anlıyoruz ki, meğer editörler kendilerine krizi anlama ve solu canlandırma konusunda Marksizmi pusula edinmişler. Dolayısıyla kriz olgusunun açıklanmasında geleneksel Marksist kriz teorisinden yararlanılmasını, en azından somut durumu açıklama konusunda yetersiz olduğu düşünülüyorsa, Marksist yöntem aracılığıyla yeni bir teorileştirme çabasını bekledim. Fakat kitapta, duyu organları ile algılanabilecek olanın ötesine geçilememekte, görünenin altındaki karmaşık ilişkilerin sistemli bir açıklaması yapılmamaktadır. Makalelerden sadece üçünde “teori” hakkında bir şeyler bulunuyor.

* * *

İlki Leo Panitch ve Sam Gindin’in (bundan sonra PG) *Kapitalizmde Krizler ve Bu Defaki Kriz* isimli makalesi. Anlaşılan kriz konusunda Marksizm, yazarları hiç tatmin etmemiş. Oldukça karmaşık bir anlatım olduğu için PG’nin kâr oranının düşme eğilimi yasası ile ilgili fikirlerini berraklaştırmak için maddeler halinde sıralamakta fayda var:

1. Kapitalizmin krizleri hakkında genel bir kuram ortaya koymaya çalışan Marksist araştırmalar, aşırı birikimin bazen derhal düzeltmeye maruz kalırken, bazen bunun neden gerçekleşmediği sorusuna yanıt verememekteydi.

2. Kâr oranının düşme eğilimi yasası⁴ bu soruya kısmen yanıt vermekteydi. Ama ampirik çelişkiler bir yana, kavramsal bir sorun var. Kâr oranının düşme eğilimi yasasının neden daima yaşanmadığına kanıt olarak sunulan pek çok “karşı eğilim” zaten çoğu zaman kapitalist dinamiklerin özüne dâhil.

3. Kârdaki düşme eğiliminin bir ekonomi yasası olarak sunulması genellikle tarihsellikten uzaklaşmak anlamına gelmekteydi ve ortaya koyduğu materyalizm bakışı da mekanik türdendi.

4. Zaten bu durumun anlaşılmasıyla 1895 ile 1929 arasındaki iki buhran arası dönemde bu yasa, Marksist kuramcılarca göz ardı edildi.

5. Klasik Marksist kriz kuramları, kapitalizmin son olmasa bile sona yakın bir evrede olduğu sanısının canlı kalmasına yardımcı olmuştur. Özel koşullar tarafından sürekli ötelenen bir ‘daimi aşırı birikim’ krizinin varlığına inanma eğilimi hep var oldu. Bu, Marx’ın “daimi kriz yoktur” sonucuyla

4 Makalede bu yasa iki farklı şekilde yazılmış: “kâr oranının düşme eğilimi” ve “kâr oranlarının düşme eğilimi”. Gerçek dünyadaki kâr oranları ile bağlantısız olmaksızın, yasada bahsedilen “kâr”, teorik alana aittir. Marx’ın yüksek soyutlama düzeyinde –kâr oranlarının eşitlenmesi varsayımı da dikkate alınırsa- tek bir kâr oranı söz konusudur ve bu, toplam artık değer pastasından yatırılan sermaye başına düşen dilimi gösterir. Dolayısıyla doğru olan yazış şekli tekil olanıdır, yani ilkidir.

çelişmekte.

Öncelikle, krizlerle, kapitalizmin sonu arasında otomatik bir ilişki olmadığını belirterek son maddeden başlayayım. Marx'ın ulaştığı sonuç ile çelişen, bahsedilen kriz kuramlarının kendileri mi, yoksa insanlarda oluşturduğu sanı mı? PG, hangisini eleştirdiğinin farkında değil. Özellikle kâr oranının düşme eğilimi yasası açısından bakarsak, aşırı birikim eğiliminin olduğu doğrudur ama “daimi aşırı birikim” diye bir durum söz konusu değildir.⁵ **Kapitalist üretim tarzının tarihi sermayenin durmaksızın birikmesinin tarihi değil, birbirini izleyen ve farklı özgüllüklere sahip birikim evrelerinin tarihidir.** Dolayısıyla zamanla birikmiş bir daimi aşırı birikim tortusuyla Marksist teorinin bir ilgisi yoktur. Ama söz konusu olan “sanı” ise, PG'nin o sanıya kapılanlardan olduğu aşikâr.

İlk maddede de benzer şekilde PG, kriz hakkında “genel bir kuram” oluşturmaya çalışan Marksistlere, daimi aşırı birikim görüşünü atfetmektedir (bir tane bile kanıt sunmadan). Ve yazarlarımız, aşırı birikimin bazen düzeltmeye maruz kalırken, bazen neden düzeltilmediğinin yanıtının verilmediğinden yakınmaktalar. Daha sonra kâr oranının düşme eğilimine yönelik tespitin bu soruya kısmen yanıt verdiğini belirtmektedirler. Öncelikle, yatırılan sermayenin, üretilen artık değere oranla, kâr oranını düşürecek derecede birikmediği ve dolayısıyla kâr oranının görece yüksek olduğu genişleme dönemleri de mevcuttur. Yani düzeltilmesi gereken bir aşırı birikimin olmadığı dönemler de vardır kapitalizmde. Ama PG, herhalde aşırı birikimin düzeltilmesi ile salt krizin kendisini kastetmekte ki, bu aşamada aşırı birikim olduğu gibi kalıyor. PG'nin hatası, cevap olarak yetersiz olduğunu düşündüğü kâr oranının düşme eğilimi yasasının başka sorunun cevabı olduğunun farkında olmamasıdır.

Gelelim üçüncü maddeye. Ampirik çelişkilerin de olduğunu sadece söyleyip geçen yazarlar, anlaşıldığı kadarıyla *yaşanın* yetersizliğinin gerekçesini “kavramsal bir mesele” olarak sunuyorlar. PG, yanıtından tatmin olmadığı soruya yönelik “karşı-eğilim” açıklamasını, söz konusu karşı eğilimlerin çoğu zaman “kapitalist dinamiklerin özüne” dâhil olduğu gerekçesiyle kabul etmemekte. İlk, sömürünün şiddetlenmesi, yeni teknolojilerin geliştirilme-

5 Buna benzer bir yaklaşım olarak *Monthly Review* ekolünün, sistemde yeni talep kaynakları ile krize dönüşmesi engellenen bir iktisadi artık fazlası olduğunu savunan “sürekli durgunluk tezi” gösterilebilir. Bkz. Paul Baran-Paul Sweezy, *Tekelci Sermaye*, çev. Gülsüm Akalın, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2007; John Bellamy Foster, *Kapitalizmin Malileşmesi ve Kriz*, çev.Çiğdem Çiçdamlı, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008

si, yeni pazarların ortaya çıkması, kredi tedarikindeki yenilikler vb. unsurların kapitalist dinamiklerin dışında oluştuğunu zaten kimse iddia etmemekte. *Kapitalist üretim süreci, içerisinde birçok ögenin karşılıklı etkileşim halinde olduğu çelişkili bir bütündür.* Nasıl ki, bir bütün olarak insan toplumunu anlama konusunda toplumsal üretim faaliyeti, indirgenemez ve kendinden soyutlanamaz özü oluşturuyorsa, mevcut sermaye ile sömürü olanakları arasındaki ilişki üzerine kurulu kriz teorisinde “sermayenin organik bileşimi” unsuru özdür. Yatırılan sermayeye oranla sömürü olanaklarını olumsuz etkileyen bu sermayenin organik bileşimi, kapitalist üretimin genetik kodlarında yazılıdır ve sürekli artma eğiliminde olan sonsuz ve kendinden soyutlanamaz bir unsurdur. Oysa verimlilik artışına neden olarak sömürü koşullarını iyileştiren karşı eğilimler dönemsel (farklı birikim koşullarında farklı karşı eğilimler olabilir), sonlu ve ikincildirler. PG ise, hepsini aynı kaba doldurmakla, kuramın defosunu bulduğunu sanmakta.

Sonraki maddeden kâr oranının düşme eğilimi yasasının tarihsel materyalizme uymadığını öğreniyoruz. Kâr oranının düşme eğiliminin ekonomik yasa olarak sunulması nedeniyle tarihsellikten uzak ve mekanik⁶ bulan yazarlarımız, bakın sonraki sayfalarda nasıl bir alternatif öneriyorlar:

Yalnız, kapitalizmin çelişkili süreçlerinin, kökeni, doğası ve sonuçları tarihsel koşullara bağlı olarak değişen krizler yatkın bir seyir izlediğinin ve tarihsel materyalizmin sunduğu araçlarla incelenmesi gerektiğini fark etmeliyiz.⁷ Yapısal krizleri, mekanik çözümler sunan ekonomi yasalarının tuzaklarına düşmeden, gerektiği gibi kavrayabilmenin ilk şartı, kâr ve ücretler, krediler ve faiz oranları, ticaret ve sermaye akışları gibi genel ekonomik durum göstergelerinin ve ayrıca birikimin koşullarına dair olguların, krizin meydana geldiği tarihsel şartlarda gözlenen sınıf ve devlet yapılanmalarıyla ilişkileri çerçevesinde saptanmasıdır.⁸

“Mekanik çözümler”, sermayenin bir hareket yasasının farklı tarihsel koşullarda büründüğü biçimlerin özünde yatan ve yazarların sırayla söyledikleri gösterge ve olgulara yön veren dinamikleri sunar bize. Evet, burada bir mekanizma vardır ama her dönemde farklı niceliksel boyutları olan ve farklı niteliksel ortamlarda işleyen bir mekanizmadır söz konusu olan. Ak-sini düşünmek –mekanikliği, yazarların kastettiği ve şikâyet ettikleri anlam-

6 Yazarların fikirlerinin bulanıklığından, *yasayı* mı eleştiriyorlar –yasanın kendisinin mekanik olması sebebiyle-, yoksa *yasayı* mekanik olarak sunanları mı eleştiriyorlar, belli değil.

7 Leo Panitch-Sam Gindin, s. 20

8 Leo Panitch-Sam Gindin, s. 21

da düşünmek- diyalektik yöntemle aykırıdır. Bunun yanında, farklı tarihsel koşullarda meydana gelen krizlerin (kısa süreli ve yerel krizleri değil, kapitalizmin genel krizlerini kastediyorum), tamamen farklı türden mekanizmalara sahip olduğu da söylenemez. Kapitalizmin çelişkili yapısı varlığını korudukça krize yol açan temel mekanizma da süreklilik gösterecektir. Bunun göz ardı edilmesi, görüntü ile gerçekliğin ayırt edilememeye tehlikesini hep canlı tutacaktır.

Sonraki maddede de PG, yaklaşık 1895-1929 arasında *yasanın* Marksistlerin gözünden düştüğünü söyleyerek görüşlerini desteklemeye çalışıyor. Söz konusu dönemde Marksistler arasındaki kriz tartışmalarının eksik tüketim ve orantısızlık yaklaşımları arasında geçtiğini düşünürsek, dedikleri doğrudur. Ama bir teori eleştirilecekse, ya mantıksal tutarlılığı dikkate alınır (soyut alan) ya da gerçek dünya ile olan tutarlılığı (somut alan), teorinin etki alanı ya da kaç tane sempatisini olduğu değil. Kaldı ki, bu örnek kabul edilse bile, 1929'dan sonra ne olduğunu yazıda bulamıyoruz, dolayısıyla *yasanın* Marksistler arasında tekrar ön plana alınmasının nedenlerini de bulamıyoruz.

Peki, PG, bu defaki kriz hakkında ne söylüyor? Bu krizi, kapitalizmin üçüncü büyük yapısal krizi olarak değerlendiriyorlar (ilk üçü: 19 yüzyılın son çeyreği, 1929 sonrası ve 1970'lerdeki stagflasyon). 1970'lerdeki krizi, *kâr sıkışması-daralması* argümanı ile açıklıyorlar.⁹ Buna göre, 1960'lardaki tam istihdama yakın durumda oluşan sendika militanlığı ve devlet harcamalarındaki genişleme kârları daraltıp krize yol açmış. Bugünkü krizin açıklaması ise özetle şöyle: Kriz, diğer üç yapısal krizin aksine, kâr daralması veya yatırımların çöküşü nedeniyle patlak vermedi, kârlar 2007'den önceki iki yıl tavan bile yaptı, "büyük ölçüde finansallaşmış" kapitalizmde finansal çöküşten sonra kârlar ve yatırımlar düştü.¹⁰ Sermayenin değerlendirilme sürecinde yaşadığı periyodik tıkanıklıkları "mekanik" oldukları gerekçesiyle dikkate almayan yazarlarımız, krizin ortaya çıkma biçimini, tetikleyicisini, yani finans alanında olanı krizin nedeni olarak görüyorlar. Krizden önceki iki yıl zirve yapan ve Marksist bir kategori olarak hesaplanan kâr oranı ile dolaysız bir bağlantısı olmayan şirket muhasebe kârlarını kanıt olarak sunuyor. Finansallaşmanın kapitalizmin hangi çelişkileri sonrası ve hangi koşullarda yaygınlık kazandığını ve hangi sorunlara-çelişkilere nasıl bir çözüm sağladığını öğrenemiyoruz PG'den. Krizi neden "yapısal" olarak niteledik-

9 Leo Panitch-Sam Gindin, s. 25-28

10 Leo Panitch-Sam Gindin, s. 28

lerini de öğrenemiyoruz.

* * *

Teori hakkında bir şeyler söyleyen ikinci yazar, günümüz krizini doğru şekilde “Büyük Buhran” olarak tanımlayan ve finans krizinin buhranın nedeni olmayıp, tetikleyicisi olduğunu belirten¹¹ Anwar Shaikh (*Yüzyılın İlk Buhranı*). Shaikh, Marksist kriz kuramı hakkında bir açıklama yapmasa da, benim de bu konuda referans aldığım eski bir yazısına bakılmasını salık veriyor. 1970’lerdeki krizin ardından, faiz oranının düşmesi (kâr-faiz farkının açılması) ve reel ücretlerdeki artışın verimlilikteki artışın gerisinde kalması gibi nedenlerle yeni bir canlanma dönemine girildiğini grafiklerle gösteren Shaikh, bu durumun faiz oranındaki düşüşte ve borçlanmadaki artışta sınırlara ulaşılmamasıyla son bulduğunu ve ipotek krizinin tetikleyicisi olduğu bir buhranın oluştuğunu belirtiyor.¹² Buraya kadar, Marksist kategorilerle ulusal muhasebe hesaplamasına önemli katkıları olmuş birisinin, sadece Keynesçi kategoriler üzerinden görüşünü desteklemesi dışında bir itirazım yok.

* * *

Teoriye dair bir şey bulabildiğim üçüncü ve son makale olan *Küresel Kriz ve Avrupa Neo-Merkantilizminin Krizi*’nin yazarları Riccardo Bellofiore, Francesco Garibaldi ve Joseph Halevi. Krize Avrupa açısından bakan yazarlar, krizi **eksik tüketim teorisi** çerçevesinde ele almışlar. Hatta ilk sayfadaki dipnottan, Rosa Luxemburg’un *Sermaye Birikimi* adlı meşhur ve tartışmalı eserini temel aldıklarını anlıyoruz. “[E]fektif talep sorununun çözümünde, en büyük pay, her şeyden önce, artıda kalan bir ticaret dengesine veriliyor” diyen yazarlar, borçlanan tüketicilerin lokomotifliğini yaptığı ABD’nin şimdiki kadar neo-merkantilist için iyi bir ihracat pazarı olduğunu ve efektif talep sorununu hafiflettiğini söylüyorlar.¹³ ABD cephesinin çökmesinin de Avrupa’daki krizi tetiklediği belirtip Marx’tan destek alıyorlar:

Avrupa, Marx’ın tanımladığı, temelleri son otuz yılın durgunluğunda yatan bir klasik **üretim fazlası** krizinin içinde buluyor kendini. Kapasite fazlası ve işçi sınıfının gelirlerindeki durağanlık, ülkeleri ürünleri için yeni pazarlar bulmaya, neo-merkantilizm ile borca dayalı bir ekonomi arasında tercih yapmaya itti.¹⁴ (vurgu bana ait)

11 Anwar Shaikh, s. 60

12 Anwar Shaikh, s. 63-72

13 Riccardo Bellofiore ve diğerleri, s. 140-141

14 Riccardo Bellofiore ve diğerleri, s. 163

Kapitalizmin krizleri, onun anarşik yapısı gereği, sistemde arz ve talebi denkleştirecek sürekli bir mekanizma olmamasına rağmen, bir mahreç sorunundan kaynaklanmaz.¹⁵ Kitlelerin tüketim kapasitesi sınırlı olsa da, kapitalizmin krizlerinin ya da sermaye birikimindeki tıkanıklıkların Marksist analizi, sermayenin değerlenme sürecindeki, yani üretim alanındaki çelişkilerden yola çıkmalıdır. Ki Marx'ın kendisi de *Kapital*'de öyle yapmıştır. Dolayısıyla yazarların savunduğu kriz açıklaması için Marx, doğru adres değildir. Bunun yanında, yukarıdaki alıntıda “üretim fazlası” kavramını kullanılarak, eksik tüketime değil de “aşırı üretim”e vurgu yapmaları da ilginç. Her iki kavram da krizin nedenini değil, ortaya çıkma biçimini ifade eder. Yine de, kapitalist üretime, kendinden önceki –yine kitlelerin eksik tüketimini söz konusu olduğu- üretim tarzları karşısında özgüllüğünü veren şeyin daha fazla kâr elde etmek için üretimi sürekli artırma eğilimi olduğu dikkate alınırsa, krizin ortaya çıkma biçimi açısından “aşırı üretim” kavramı daha doğrudur. Ama yazarlar, Marx'a atıfta bulunmaları nedeniyle bu kavramı kullanmak zorunda kalmadıysa eğer, anlaşılan, iki kavram arasında ayırım yapmıyorlar.

Gelelim asıl temel aldıkları büyük devrimciyle, yani Rosa'yla aralarındaki farklara. Birincisi, Rosa'nın teorisinde pazar sorununun çözümü için ek talep, kapitalizm dışındaki yapılardan ve ülkelerden gelirken, bu yazıda ek talep, kapitalizmin kendi içinden -bir nevi borç-kredi faktöründen- geliyor. İkincisi, Rosa, başka sonuçlar çıkarılabilecek teorisine rağmen devrimci pratiğinden hiç ödün vermemişti, bu yazıda ise o “başka sonuçlar” çıkarılmış. Siyasi öneri ve çıkarımlara bakılırsa yazarlar, reformist bir duruşa sahipler.

Neoliberalizmin, finansallaşmanın krizi değil, kapitalizmin krizi

Gözümüzün önündeki karmaşık dünyayı, soyut alanda birtakım ayrıştırılmalara tabi tutmazsak, karmaşık görüntünün sarhoşluğunda önümüzü göremeyiz ve somut gerçekliği kavrayamayız. Her şey apaçık olsaydı zaten bilime gerek kalmazdı ve bu kitaptan da içinde bulunduğumuz kriz karmaşasını daha iyi kavramamıza yardımcı olmasını beklemek hakkımız. Kitapta böyle teorik bir çabanın bahsettiklerimin dışındaki makalelerde hiç olmadığını rahatlıkla söyleyebilirim. Görüntünün ötesine geçemeyen bu makalelerde ağırlık kazanan iki kavram var: *neoliberalizm* ve *finansallaşma*. Çoğu yazı-

15 Daha detaylı bir açıklama için bkz. Sungur Savran, *Keynesçilik, Fordizm, “Refah Devleti”*: Bir Efsaneye Reddiye, *Devrimci Marksizm*, sayı 10-11, Kış 2009-2010, s. 100-106

da finansallaşmanın akıl dışı dünyasına vurgu yapılırken, bu duruma sebep olarak sunulan neoliberal politikaların krizin ardından hâlâ sürdürülmek istendiğinden şikâyet edilmektedir. Arka kapağında –ve önsözden- amacının “[n]eoliberal kapitalizmi yeniden canlandırmaya yönelmiş “krizden çıkış stratejileri” hakkında eleştirel bakış açıları sunma...” olduğunu öğrendiğimiz kitap, karşısına kapitalizmi değil, neoliberalizmi alıyor. Neoliberalizm, yine önsözde “ekonomiyi yıkıma götüren model” olarak tanımlanmakta¹⁶ ve işte karşı çıkılan da bu *model*.

Krizin nedeni, ne neoliberal politikalar ne de finansallaşmanın aşırılığı ya da mantıksızlığıdır. Krizin temelinde yatan asıl neden, 2. Dünya Savaşı sonrası uzun genişleme dalgasında *sermayenin organik bileşiminin* yükselmesiyle birlikte biriken çelişkiler sonucunda, sermayenin yaratılan artık değer pastasına (ya da sömürü olanaklarına) görece aşırı birikmiş olması ve bunun sonucunda *kâr oranının düşme eğiliminin* 1970’li yıllarda gerçeklik kazanmasıdır. Şimdiki krize yapısal karakterini veren ise söz konusu aşırı birikimi, bir değersizleşme sürecinden geçirecek yeni bir birikim döneminin koşullarını oluşturacak bir depresyonun günümüze kadar ertelenmiş olmasıdır. Neoliberalizm ve finansallaşma ise, bu ertelemeyi sağlayan unsurlardandır. Neoliberalizm, sermayenin emeğe bir taarruzu olarak sömürü oranını arttırmasıyla, finansallaşma ise yarattığı ek talep (kredi) aracılığıyla düşük üretkenlikteki sermayelerin ayakta kalmasını sağlamasıyla ve sermayeye hayali alanda değerlenme olanağı tanımasıyla söz konusu yapısal sorunun çözülmeden bugüne gelmesini sağlamıştır. Dolayısıyla bir bütün olarak sermaye birikim koşullarını dikkate almadan, krizi sadece bu kavramlar çerçevesinde açıklamak, sadece Marksist yöntemin hakkını vermemek anlamına gelmemekte, aynı zamanda neo-Keynesyen bir sapma anlamına da gelmektedir. Kitapta, bahsettiğim iki kavram çevresinde lafı dönüp dolaştıran örnekler bol. Ben sadece iki tanesine değineyim.

* * *

Tanınmış ve saygın bir Marksist akademisyen olan Alfredo Saad-Filho, *Neoliberalizm Krizde Mi? Yoksa Neoliberalizmim Krizi Mi?* adını taşıyan yazısında krizi, “neoliberal kapitalizm bünyesindeki sistemik bir kriz” olarak tanımlıyor ve bu görüşü bütün Marksistlere atfediyor.¹⁷ Sonrasında bize kapitalizmin çelişkilerinden bahsedeceği yerde, beş maddede “neoliberaliz-

¹⁶ Socialist Register 2011: Bu defaki Kriz, s.12

¹⁷ Alfredo Saad-Filho, s. 268

min çelişkileri”nden¹⁸ bahseden yazar, bölümü şöyle bitiriyor:

Bu bakımdan, bugünkü kriz, küresel birikimin itici gücü olan finansallaşmanın gelip dayandığı sınırları açığa vurmaktadır. Krizin altında yatan çelişkiler, yaşanan şeyin *neoliberalizm içindeki bütünlüklü bir kriz* olduğunu gösteriyorsa da, *neoliberalizm krizde* demek mümkün değildir.¹⁹ (vurgular aslında var)

Kapitalizmle neoliberalizmi birbirine karıştırmakta sınır tanımayan Saad-Filho, neoliberalizmi bir “toplumsal yeniden üretim biçimi” olarak tanımlıyor.²⁰ Bunun yanında kapitalizmle işi olmayan Saad-Filho’nun tek derdi, krizin, neoliberalizm içindeki gelip geçici bir kriz olarak kalmayıp neoliberalizmin kendisinin krizine dönüşmesi:

Neoliberal saldırı döneminde ciddi bir güç kaybına uğradığı ortada olmakla birlikte, sol da bu tartışmalara müdahalede bulunarak, istihdamı, ücretleri, emeklilik ödeneklerini, refah standartlarını savunmak için demeokratik politika alternatifleri sunmanın, yaşanan şeyi, *neoliberalizm bünyesindeki bir kriz* olmaktan çıkartıp bir *neoliberalizm krizine* dönüştürmenin yollarını aramalıdır.²¹ (vurgular aslında var)

Gelelim finansallaşmaya. Kitapta, finansallaşmanın kökenleri yerine hep kötülüklerinin buluyoruz. Finansallaşma olgusu, karmaşık ve soyut görünüşünün ötesinde ancak insanlar arasındaki toplumsal ilişkiler –özellikle mülkiyet ilişkileri- düzeyinde kavranabilir ve böyle bir analizin temel taşı, *Kapital*’in üçüncü cildindeki **hayali sermaye** kavramı olmalıdır. Oysa bütün kitap boyunca bu kavram sadece bir kez -o da satır arasında- kullanılmış.²² Yine de, finansallaşma konusunda, kavrayış bakımından, yazılardan birini diğerlerinden ayırmam gerekir. Dick Bryan ve Michael Rafferty’nin makalesi (*Sermaye (Ve Emek) İçin Bir Gelecek Türetiliyor*), hayali sermaye birikiminin akıl almaz boyutlara çıkmasında ve krizin tetiklenmesinde önemli bir paya sahip olan *türev ürünlerin-kâğıtların* ne oldukları ve nasıl bir yapıya sahip olduklarına ilişkin faydalı bilgiler sunmakta. Aynı zamanda, türev ürünleri “çarçıklık” olarak değerlendirmeleri bir yana bırakılırsa, finansı “reel” üretim karşısında tali bir konuma koyup, önceki kapitalizmi

18 Alfredo Saad-Filho, s. 274-277

19 Alfredo Saad-Filho, s. 277

20 Alfredo Saad-Filho, s. 284

21 Alfredo Saad-Filho, s. 282

22 Socialist Register 2011: Bu defaki Kriz, s. 257

“peri masalı” gibi anlatılara da karşı gelecek şekilde²³ şu doğru kavrayışa sahipler:

Biz, türev ürünleri kapitalizmin yanlış uygulanması nedeniyle ortaya çıkmış bir hastalık değil, bizzat kapitalizmin bir çarpıklığı olarak değerlendiriyoruz. Bunlar, kapitalist bünyenin bir parçası ve kapitalizmdeki mülkiyet ilişkileri ile yenilik arayışının ifadesidir. Türev ürünlerin içinde barınan çelişkiler, bizzat kapitalizmin çelişkileridir.²⁴

Ne var ki, bu doğru kavrayışa rağmen finans-türev ürün piyasalarının kapitalizme nasıl dâhil olduklarını çözümlmeyi amaçlayan yazarlar, bunu, kapitalizmin üretim alanındaki çelişkilerine hiç değinmeden, düşük faiz oranları nedeniyle paranın faize yatırılmak yerine, daha riskli-getirili varlıklara ve bunları sunan finans alanına yönelmesiyle açıklıyorlar.²⁵ Sonuçta, yine hevesim kursağında kalıyor.

Bunun dışında Bryan ve Rafferty, emeğin artık sermaye için sadece “artık değer üreten emekçi sınıf” değil, aynı zamanda ücret gelirlerinin harcanması açısından bir “varlık sınıfı” olduğuna dikkat çekerek, küresel finans krizini tetikleyen şeyin, “emeğin bir varlık kategorisi olarak çuvallanması” olduğunu savunuyor.²⁶ Buradan yola çıkarak da, emeğin üretime paralel olarak finans-taki gücünü kullanarak, mevzuat düzenlemelerinin ötesine geçebilecek gücünün olduğunu görmemiz isteniyor ve kredi geri ödemelerinin yapılmaması varsayımında piyasaların durumunu dikkate alarak bazı sonuçlara varılıyor.²⁷ (buraya tekrar döneceğim)

Reformizm ve Keynesçi hegemonya

Krizin nedenleri tam olarak kavranamayınca, kapitalizm yerine neoliberalizm hedef alınınca, krizle ilgili öneriler-talepler ve siyasi çıkarımlar da otomatikman *reformizme* kayıyor. Marksizmden bihaber diğer yazarların Keynesçiliğin hegemonyası altına girmeleri beni hiç şaşırtmadı. Beni asıl şaşırtan, kriz kavrayışı kitaptaki diğer yazarlardan üstün olan Shaikh’in doğru pusulayı kullanmasına rağmen pusulanın gösterdiği yönün aksine gitmesidir.

Shaikh, 1929 Bunalımı’ndan çıkardığı dersleri “30’lar Büyük Buhran’ın-

23 Dick Bryan-Michael Rafferty, s. 244

24 Dick Bryan-Michael Rafferty, s. 221-222

25 Dick Bryan-Michael Rafferty, s. 242

26 Dick Bryan-Michael Rafferty, s. 247

27 Dick Bryan-Michael Rafferty, s. 247, 249

dan Alınan Dersler” başlığı altında aktarmış.²⁸ Buna göre, kamu harcamaları artınca işsizlik düşmüş-büyüme artmış, kamu harcamaları azalınca ise tersi olmuş. Kriz dönemlerinde kamu harcamalarını kısmanın bir hata olacağını belirten Shaikh, kamu harcamalarının bir ekonomiyi fazlasıyla canlandırabileceğini iddia etmektedir. Bununla birlikte, kamu harcamalarının doğrudan istihdam yaratacak şekilde uygulanması gerektiğini, ama bunun neoliberal planla çakışacağını söyleyen²⁹ Shaikh da kendisini kapitalizm yerine neoliberalizmin karşısına koyunca, reformizmin -kendi önerisinin de uygulanamayacağı özü ile birlikte- yanında saf tutmuş.

Shaikh, görüşüne kanıt olarak kamu harcamaları ile büyüme arasındaki aynı yönlü ilişkiyi gösteren bir grafik sunmuş.³⁰ Ancak krizin temel göstergesi olarak kârlılığı gösteren yazar, kamu harcamalarının bu sorunu nasıl çözeceğini, sermayenin değerlenme sürecindeki sorunlar olduğu gibi kalmışken kamu harcamalarının nasıl sürekli bir çözüm olabileceğini açıklamıyor. Büyük Buhran sırasında her şey o kadar iyi giderken kamu harcamalarının neden azaltıldığını da açıklamıyor.³¹ Sermaye birikim koşullarındaki köklü değişimi hiç dikkate almadan Büyük Buhran’dan çıkışta kamu harcamalarına asıl payı veriyor. Anlaşılan ciddi bir umutsuzluk içindeki yazar, Büyük Buhran’dan yanlış dersler çıkarmış ve Marksizm derslerini tekrar gözden geçirmesi tavsiye olunur. Referans verdiği kendi yazısından başlaması uygun olur.

ABD’de emekçiler arasında krizin asıl yükünü kadınların çektiğini öğrendiğimiz *Krizin Girdabında İşçi Aileleri* adını taşıyan makalesinde Johanna Brenner, “çok kısa sürede kazanımlar elde etmemiz olası görünmemekte” diyerek “reform mücadelesi”nde şu üç talebi öne çıkartmamızı istiyor:³² özel yerine kamu, hiyerarşi yerine demokrasi, dışlanma yerine kucaklaşma. Ve çok ilginç bir şekilde, bu masum dileklerin ardından, yazısını komünizmin temel şiarı ile bitiriyor:

28 Anwar Shaikh, s. 73-75

29 Anwar Shaikh, s. 76

30 Anwar Shaikh, s. 75

31 Aslında Shaikh, tüm bunların mükemmel bir açıklamasını –buradakine aksi yönde- eski bir yazısında “Devlet Politikaları ve Günümüz Bunalımı” başlığı altında veriyor. Shaikh’in söz konusu yazısı, burada ileri sürdüklerine en özlü yanıttır. Bkz. Anwar Shaikh, *Günümüz Dünya İktisadi Bunalımı: Nedenleri ve Anlamı, Onbirinci Tez*, sayı 1, Kasım 1985, s. 98-100; Ayrıca bkz. Anwar Shaikh, *Bunalım Kuramlarının Tarihine Giriş*, Belge Yayınları, Nail Satlıgan-Sungur Savran (der.), *Dünya Kapitalizmin Krizi* içinde, s. 131,132

32 Johanna Brenner, s. 97

“Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar!” diyebilecek miyiz?³³

Müthiş bir mantıksal sıçrama bile diyemiyorum, çünkü ortada herhangi bir mantık yok, absürt bir komedi ile karşı karşıyayız. Reformizmden komünizme sıçrayış.

Julie Froud-Michael Moran-Adriana Nilsson-Karel Williams dörtlüsüne ait *Fırsat Kaçtı: Britanya’da Aldatmaca, Seçkinler Siyaseti ve Finansal Reform* isimli makalede, kaçmış olmasından yakınılan “fırsat”, 2007-08 krizine neden olan finans sektörünün demokratik denetime ve reforma tabi kılınmasıdır. Ciddi reformların “toplumsal açıdan sorumluluk sahibi” bir finans sektörünün ortaya çıkmasını sağlayacağını söyleyen yazarlar, finansal işlemlerin vergilendirilmesini ve menkul kıymetleştirmenin şeffaflaştırılmasını talep ediyorlar.³⁴

Gelelim, Rosa’nın aksine reformist olduklarını söylediğim Bellofiore, Garibaldi ve Halevi’nin eksik tüketimci makalesine. Krizden çıkışı Schumpeter tipi çığır açıcı bir yenilik dalgasında ya da yeni dış pazarların ortaya çıkmasında bulan yazarlar, “yatırımların toplumcullaştırılması” ve likidite kapanı” gibi doğrudan Keynesçi terimleri kullanarak *meseleyi* ortaya koyuyorlar:

Mesele, teşvik ile talep arasında, *yatırımların toplumcullaştırılması* hedefli yapısal reformlar yoluyla bir bütünleşme sağlayarak, müdahaleleri yeni bir çehreye büründürebilmektir.³⁵ (vurgu aslında var)

Neoliberal döngünün sonuna geldiği ve “daha iyi” ekonomi politikaları ortaya çıkaracak şekilde tüm fazlalıkların buharlaştığı yanılması kanıp keyif sürmemiz pek mümkün değil.³⁶

*Yatırımların toplumcullaştırılması*³⁷ kavramını kullanan bir başka yazar da Karl Beitel. Yazar, “düşen kâr oranlarından ve müzminleşmiş yatırım yetersizliğinden kaynaklanan birikim engellerinin salt devlet harcamaları ile

33 Johanna Brenner, s. 98

34 Julie Froud ve diğerleri, s. 138

35 Riccardo Bellofiore ve diğerleri, s.167

36 Riccardo Bellofiore ve diğerleri, s.168

37 Bu kitaptaki yazısında kullanmamasına rağmen, Panitch de bu kavramı benimsemekte ve kullanmaktadır. Bkz. Leo Panitch, *Reflections on Strategy for Labour*, Socialist Register 2001, s. 367-392; Sungur Savran, *Kod Adı Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm*, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 229

aşılabilirliğini” iddia etmediğini belirttikten³⁸ sonra bakın ne diyor:

Keynesçi müdahalelerin radikal özü, bugün de hükümetlerin ilerici, potansiyel açıdan sosyalist harcama girişimlerine yönelme serbestliklerini açığa çıkarması bakımından katkı yapabilir. Sosyalistler bu sayede yatırımların giderek derinleşen ve demokratikleşen biçimde toplumsulaştırılmasının mümkün olduğuna işaret edebilirler.³⁹

Tabii yazardan, reformizdeki sosyalist potansiyelin nasıl açığa çıkarılabileceğini öğrenemiyoruz. Ama sadece, son cümlede bu görevin “radikal aydınlara” düştüğünü öğreniyoruz.

“Demokratik politika alternatifleri” ile krizi, neoliberalizmin krizine çevirme arzusundaki Saad-Filho ise, finans sisteminin kamu hizmeti olmasını, demokratikleştirilmesini ve bu yolla neoliberalizmin istikrarsızlaştırılmasını öneriyor.⁴⁰ Neoliberallerin, “Keynesçi, kalkımcı ya da demokratik ekonomi politikaları”nı çiçekle karşılamayacağını ve önerilerinin kapitalizmin ilgasına işaret etmeyeceğini belirten⁴¹ Saad-Filho gerekçesini ise şöyle sunuyor:

İstihdam, üretim ve bölüşüm yapılarını toplumun bütünü ölçeğinde değiştirebilecek tek toplumsal kurum **devlettir**.⁴² (vurgu bana ait)

Saad-Filho, hem reformun ne kadar zor yapılabileceğini söylemekte hem de bu **zor** yolda yılmamakta, devletten medet ummakta. Devrimi ve sosyalizmi ise herhalde **imkânsız** görüyor ki, adlarını bile anmıyor.

* * *

Üretim alanında birikmiş çelişkiler olduğu gibi kaldıkça, aşırı birikmiş sermaye, sıkı bir değersizleşme sürecinden geçmeden, kamu harcamalarının artırılması, yatırımların toplumsulaştırılması, finansal reform, finansın kamulaştırılması gibi uygulamalar ile krizin çözülmesi mümkün değildir. Finansal alandaki reformlar, olsa olsa durumun daha kötüye gitmemesine yardım eder. Kamu harcamalarının ise krize olumlu bir etkisinin olması mümkün olmakla birlikte, söz konusu etki **palyatiftir**. Birikmiş çelişkilerin

38 Karl Beitel, *Kriz, Bütçe Açığı ve Doların Gücü*, s. 304

39 Karl Beitel, s. 306

40 Alfredo Saad-Filho, s. 282

41 Alfredo Saad-Filho, s. 284

42 Alfredo Saad-Filho, s. 283

açığa çıkmasını kısa bir süre için geciktirir. **Böyle bir öneri, ölümcül bir hastalıkla acılar içinde kıvranan bir hastaya ağrı kesici vermeye benzer.**

Krizden çıkışı sağlayacak olan, uygulanacak ekonomi politikaları değil, **sınıf mücadelesinin sonucudur.** Kitapta sözü edilen önerilerin yapılmasının amacı, krizden kapitalistler ve neoliberalizm aleyhine, emekçiler lehine olacak bir sonuç ile çıkılmasıdır. Fakat bu öyle bir düşünce ki, sanki kriz bir *kaza* olarak ortaya çıktı, bahsettiğim yapısal sorunlar hiç yok ve tek sorun bu kazanın bedelini kimin ödeyeceği. Bu, tek raundluk bir mücadele olmadığı gibi önerilerin gerçekleştirilmesi durumunda yeni bir dünyaya da geçilme-yecektir.

Emekçilerin gerçek çıkarı, üretici güçlerin ve insanlığın önünde bir engel olan kapitalizmin ilga edilip yeni bir toplumsal örgütlenme biçimine geçilmesinden yanadır, reformdan ya da neoliberal olmayan ekonomi politikalarından yana değil. Söz konusu olan, solun ve sosyalistlerin taleplerinin ne olması gerektiği ise, emekçilerin gerçek çıkarları açısından, kriz koşullarında en gerçekçi talepler, **geçiş talebi** niteliğinde olanlardır. Yani, sınıflar arasındaki tampon bölgenin ortadan kalktığı, dolayısıyla sınıf mücadelesinin şiddetlendiği ve burjuvazinin emekçiler lehine en asgari seviyedeki reformlara bile tahammülünün olmadığı bir ortamda, sosyalistlerin talepleri, asgari ve azami talepler arasında bir köprü oluşturarak kitlelere sistemin sınırlarını sorgulatacak, mevcut sistemde uygulanması mümkün olmayacak nitelikte olmalıdır. Kitapta, bu niteliğe en yakın talep, finansın kamulaştırılması talebidir. Fakat bunun da geçiş talebi olup olmadığı tartışmalıdır, zira aynı talep bazı burjuva iktisatçıları tarafından da dile getirilmektedir. Bu tarz bir talep, ancak istihdam ve ücretlere dair, emekçilerin somut ihtiyaçlarına ilişkin taleplerin tamamlayıcısı olarak -ve tabii ki devrimci bir politik program içinde- anlamlıdır.

Politik kavrayışsızlık ve “soyut” sosyalizm

Krizden çıkışın ne yönde olacağını sınıf mücadelesinin sonucuna bağlı olduğunu söyledim. İşte, *geçiş talepleri* de, krizden çıkmaya yönelik ekonomi politikası önerileri değil, kitlelerin gözünde, mevcut düzeni **teşhir** ederek, onların sınıf bilincini yükseltmeye dönük **politik bir taktiktir.** Çünkü krizden herhangi bir yönde çıkışın belirleneceği alan *politika* alanıdır. *Bu Defaki Kriz* ise politik perspektiften tamamen yoksun bir kitap. Kitaptaki bütün yazarlar, politik alanla ilgili olarak “bir şeyler yapılmalı”, “bir şeyler değişmeli” türünden *soyut* çıkarımlar yapmanın ötesine geçememiş. Hâl

böyle olunca da sosyalizme dair yazılanlar, *iyi dilek ve temennilerden* ibaret kalmış.

Tüm yazarlar, sanki ağız birliği etmişçesine, neoliberalizmin-finansallaşmanın kötü sonuçlarından bahsedip buna uygun öneriler sunduktan sonra, bir şekilde arada hiçbir **köprü** olmaksızın lafı sosyalizme bağlamaktalar. Bunun nasıl olacağını, sosyalizme nasıl ulaşacağımızı ise kimseden öğrenemiyoruz. *İşçi sınıf, parti, devrim* gibi kelimeler kitapta sadece birkaç kez geçmekte. Teori konusunda kitapta Marksizme dair pek bir şey olmadığını söylemiştim, diğer Marksist kavramların da pek kullanılmadığı dikkate alınırsa retorığın de pek Marksist, hatta sosyalist olmadığı söylenebilir. Sosyalizme dair tek şey, ona açık bir kapı bırakılmış olmasıdır.

“Nasıl olacak?” ve “ne yapmalı? gibi sorulara somut hiçbir yanıt yok. En azından editörlerin, Lenin’e pek sıcak bakmadıkları biliniyor –dolayısıyla Lenin’in teorisi ve pratiği ile ilgili sıkı bir hesaplaşma zaten beklemiyorum- ama sosyalizme ilişkin siyasi sonuçlar çıkarılırken Lenin’in adının olumsuz anlamda dahi olsa bir kez olsun anılmasını beklerdim. Sonuç olarak, Marksizm açısından kitabın politika alandaki durumunun, ekonomi alanındaki- den daha da vahim olduğunu söyleyebilirim.

Kapitalizm yerine “kapitalist piyasa mantığını” terk etmekten söz eden PG, işçi sınıfının tekrar işe karışması gerektiğini söyleyip reçeteyi de sunuyor: “pek çok eylemcinin zorlu ve kararlı bir biçimde uğraşması”.⁴³ Aynı zamanda, insanlara dünyayı değiştirmek için gerekli zamanı sağlamak için çalışma saatlerinin kısaltılması hedefine vurgu yapılmış. Hepsi bundan ibaret ama işçi sınıfının devrimci partisine dair bir şey yok. Ama buna rağmen, PG bu konuda, diğer yazarların önünde olabilir. Shaikh’in tek bahsettiği bir “seferberlik” ve bunun dünyaya yayılması.⁴⁴ Beitel, Keynesçi müdahaleler, yatırımların demokratikleştirilmesi ve toplumsallaştırılması yönünde mücadelelerde sosyalist bir potansiyel bulmakta ve bunu ortaya çıkartma görevinin de radikal aydınlara düştüğünü söylemekte. Kriz sonrasında Wall Street’in gücünü nasıl pekiştirdiğini konu edinen karamsar Doug Henwood (*Krizden Önce ve Sonra: Wall Street Hep Ayakta*), “Tarihte beklenmedik gelişmeler de hep yaşanmış olmakla birlikte, şu an için akla bu tip şeyler getirmek hayli güç” demekte.⁴⁵ Bütün yazı boyunca reform mücadelesinden bahseden Brenner, az önce değindiğim üzere, yazıyı garip bir şekilde komü-

43 Leo Panitch-Sam Gindin, s. 32, 35

44 Anwar Shaikh, s. 77

45 Doug Henwood, s. 114

nizmin şiarıyla sonlandırmakta. Noam Chomsky ise, okuduğu ve gözlemlediği acıklı durumları aktardıktan sonra, sadece radikal düşüncenin yeniden yükseltilmesi gerektiğinden bahsetmekte.⁴⁶ Tek söylediği de bu zaten.

Sınıfsal bir bakışa sahip olduğunu söyleyen Hugo Radice, krizin, “özel mülkiyetin kutsallığını reddetme fırsatı” sunduğunu belirtmektedir. “Ödeyemiyorsan, ödemeyeceksin!” şiarını kullanan yazar, ekonomide demokrasi ve adalet talep eden bir ittifak öneriyor ve böylece “ortada görünmeyen sosyalist boyutu diriltecek zemini hazırlayabiliriz” diyor.⁴⁷ Krize karşı olan tepkiyi sosyalist kanallara akıtmayı hayal eden ve krize “sınıfsal” bakan Radice, nedense işçi sınıfından ve onun devrimci partisinden hiç söz etmiyor.

Emeğin, üretim sektöründeki gücüne paralel olarak, artık, kredileri geri ödememe olasılığı nedeniyle finans alanından kaynaklanan bir gücünün de olduğunu keşfeden Bryan ve Rafferty ise, emeğin böylece yeni bir kalıba dökülme olanağının ortaya çıktığını söylüyor. Herhalde emeğin, “üretici” olarak eski kalıplara uyan gücünden umudu kesmişler ki yeni kalıplar arıyorlar. Ama yeninin eskisinden ne gibi bir üstünlüğü olduğunu, kredi geri ödememe tehdidinin hangi politik biçimlerde hangi araçlarla beraber kullanılması gerektiğini açıklamıyorlar. Sürekli bahsedilen, emeğin potansiyel gücü (devrimci öz) **somut devrimci politik biçimlere** girmedikçe, söz konusu potansiyelden yola çıkarak oluşturulan “ödemeyeceksin!” tarzındaki (daha ileri gidip “çalışmayacaksın” da diyebilirlerdi aslında) **soyut** eylem buyruklarının hiçbir anlamı yoktur. Ama yazarlar, örgütlenme ve parti hakkında hiçbir şey söylemiyor da değiller, bakın ne diyorlar:

Bu durum, işçilere daha **bireysel kazanımlar sunan sendikaları ve partileri** temel alan sınıf örgütlenmesinin ötesine geçme ihtiyacını ortaya koyuyor.⁴⁸ (vurgu bana ait)

* * *

2. Dünya Savaşı sonrasındaki uzun genişleme dalgasında, özellikle Avrupa’da, sosyal demokrasi Bernstein sonrası yeni bir evreye girmişti. Keynes’in çok etkili olduğu bir ideolojik iklimde, dönemin sosyal demokrat partileri de bir Marx-Keynes sentezi geliştirmişti. Bu senteze göre, toplum yine farklı çıkarlara sahip sınıflardan oluşmaktaydı ama devletin devreye girmesiyle ve yapılacak reformlarla sınıflar arasındaki çelişkiler çözülebilir,

46 Noam Chomsky, s. 351

47 Hugo Radice, s. 59

48 Dick Bryan-Michael Rafferty, s. 249

Devrimci Marksizm

barış sağlanabilir ve kapitalizm istikrarlı hale getirilebilirdi. Bunun yanında, parti programlarında, eğitim ve kültürdeki gelişmeyle beraber insancıl ve evrimsel yolla ulaşılabilecek bir **maddi temellerden yoksun** bir “sosyalizm” hedefi hala mevcuttu. Parti isimlerinin bir kısmı “Sosyalist Parti” biçimindeydi. Bugün de çoğu sosyal demokrat parti bu ismi taşıyor. Fakat günümüz sosyal demokrat partilerinin ne Marksizm ile ne de sosyalizm ile herhangi bir bağıları mevcut. İşte *Socialist Register* da bana sosyal demokrasinin 1945-70 arasındaki durumunu hatırlattı.